

het deel, dat ik niet meer kon hooren en waarover ik dus ook niet kan oordeelen).

Een kleine wenk aan het koor moge mij veroorloofd zijn: het gaan staan en zitten gaat nog lang niet regelmatig en geruischloos genoeg. En sommige leden bewegen geestdriftig de muziek op de maat — ik had plezier in zulk zingen; als ik het zoo eens even waarmaan (Bruch houdt je niet zoo vast, dat je op zulke dingen niet meer let!). — maar het is toch een beetje een dwaas gezicht, en ook die kleinigheden moeten niet verwaarloosd worden.

Met de solisten was de C. O. V. ditmaal zeer gelukkig.

Hoofdfiguur is natuurlijk de bas, de klokken-gieter, Caro zong die partij. Ik heb hem heel vaak en bijna steeds met bewondering gehoord, maar slechts zelden zoo goed gedisponeerd als dezen avond. Zoals hij de Meister was, elke noot, elke schakeering tot haar recht bracht: dat was inderdaad meesterlijk. Zijn stem en voordracht gaven alles wat men slechts kon wenschen.

Van Tulder was natuurlijk de tenor. Het leek alsof hij niet geheel op dreef kwam. Daarom is het wellicht beter, niet meer ervan te zeggen, dan dat hij in elk geval alleszins voldoende was.

Suze Lager is een deugdelijke alt en was zeer bevredigend. Soms kost het haar nog wat veel moeite, elke noot te laten staan; doch als geheel was haar prestatie zeer loffelijk.

Mia Peltenburg was de sopraan. Het bestuur der C. O. V. moet de aandacht dezer soliste eens vestigen op de japon van Suze Lager; misschien komt zij dan een volgenden keer ook wat beter, of liever: wat meer gekleed voor den dag. Ik geloof, dat het christelijk karakter van een vereeniging als deze het een niet overbodigen voorzorgsmaatregel voor het bestuur doet zijn, de dames tevoren te waarschuwen, dat het beginsel der vereeniging medebrengt een zich onttrekken aan de slavernij der mode. Het voorbeeld van Suze Lager doet zien, dat dit zeer goed kan. — Wat het zingen van Mia Peltenburg betreft, dat was weer schitterend. Ik geloof, dat zij bestemd is om onze eerste sopraan te worden, althans in het wat dramatische genre. Het engel-reine van Mevrouw Noordewier heeft zij niet; maar in het meer bewogene, minder homische en meer menselijke evenaart ze haar, ja zelfs lijkt haar aanleg nog meer daarvoor geschikt te zijn.

De heer O. Koop viel in (voor A. van der Horst) als organist. Hij liet het pracht-orgel schitterend tot zijn recht komen en had de partij zeer goed in handen en voeten.

Het Concertgebouw-orkest was weer — ja, zoals het Concertgebouw-orkest is; wat kan ik meer er van zeggen? Welken hooger lof kan ik geven?

Het Christelijk karakter van dit werk is met een lantaarntje te zoeken. Das Lied von der Glocke ligt ongeveer in de neutrale zone. Doch ik wil daarvan niet te veel zeggen, omdat ik weet, hoe betrekkelijk gering de voorraad muzikliteratuur is, welke in waarheid dien naam verdient. Toch kon ik de opmerking niet achterwege houden, al bedoelt ze geen verwijt.

De M.

LITERATUUR EN KUNST.

Nieuwe Boeken.

IV.

Marie Diers, De Brieven van den ouden Josias.

De romans van de Duitse auteur Marie Diers zijn hier te lande in betrekkelijk korten tijd zeer bekend geworden.

Reeds verschenen in vertaling „Tante Lütke“, „Dr Joost en zijn zeven zorgen“, „Het zachte juk“, „De Brieven van den ouden Josias“, „Wie zijt gij“ en nog niet lang geleden kwam ook het jongste werk in 't Nederlandsch uit „Die niet mogen sterven“. Sommige van deze romans waren spoedig uitverkocht en werden herdrukt; „De brieven van den ouden Josias“ beleefde al een derden druk en zelfs was van het laatste werk onmiddellijk na het verschijnen een nieuwe oplage noodig.

Zulk een opgang moet natuurlijk zijn oorzaak vinden in het gehalte van het werk. En inderdaad heeft de productie van Marie Diers bijzondere kwaliteiten. Daarvan is een der meest in 't oog vallende de vorm.

De romans van Marie Diers zijn althans voorzover ik ze ken, in den briefvorm gesteld. Nu is deze briefvorm buitengewoon sprekend, maar uiteraard ook heel moeilijk. Want meer dan bij eenige andere conceptie bestaat het gevaar, dat het boek langdradig wordt. De behandeling, die een van de voornaamste karaktertrekken is van den roman, onthrekt nagenoeg geheel, evenals spanning en daarop volgende ontspanning, waarmee de auteur relief brengen kan in zijn verhaal. Wat er gebeurt of gehandeld is moet de lezer opmaken uit brieven

en dat vereischt meer dan gewone aandacht. Staan daar dan geen bijzondere qualiteiten tegenover, die ruimschoots de meerdere moeite vergoeden, dan wordt al heel gauw het boek als langdradig ter zij geleegd. Daar komt nog bij, dat juist omdat de draad van gebeurtenissen door de brieven heengeweven moet worden, de briefschrijver mededeelingen moet doen, die niet bestemd zijn voor degenen aan wien de brief is gericht, maar voor den lezer van het boek. En dat brengt, behalve langdradigheid, ook zekere tweestelligheid mee, wijl in zulke passages eigenlijk de auteur van het boek en niet de briefschrijver zelf aan 't woord is.

Toch, ondanks deze moeilijkheden is de briefvorm veelvuldig in de romanliteratuur te vinden. Dit zal wel verklaard moeten worden uit het feit, dat de briefvorm voor den roman zoo buitengewoon geschikt is.

Immers, de roman wil menschen doen zien in hun reageeren op gebeurtenissen en verhoudingen, wil dus analyseeren de menschenziel in al haar beroering door levens-verwickelingen. En hoe kan dat beter geschieden, dan door de menschen zelf te laten spreken, zelf te laten vertellen van wat er in hen omgaat? De zelfanalyse is natuurlijk altijd de zuiverste en die kan in den briefvorm 't best gegeven worden. Daarom bedient de moderne romanproductie, die immers de psychologische analyse als hoofdkennmerk heeft, zich ook zoo gaarne van den briefvorm.

Voor dezen briefvorm nu heeft Marie Diers zeer bijzondere talenten. Ze beschikt over al de eigenschappen, die noodig zijn om de genoemde moeilijkheden te overwinnen en haar psychologische analyse is van diep-indringende kracht. Zoo krijgen haar romans iets bijzonder eigens, iets heel fins, en dat verklaart den opgang, die haar werk maakt, zelfs in vertaling.

„De brieven van den ouden Josias“ is ook zulk een briefvorm-roman; de titel zegt het al. En dan een van eigenaardige conceptie.

Een inleiding, die onmiddellijk aansluit (en verklaard wordt) door een enkele slotpagina doet den lezer de situatie begrijpen. De kleinzoon van den ouden Josias, dien we uit de brieven leeren kennen, leest in den nacht na zijn grootvaders sterven, als hij alleen in de werkkamer zit, de brieven en wij lezen ze met hem mede.

De oude Josias Köppen woont op een eenzame boerderij ergens in Oost-Pruisen en schrijft de brieven aan z'n dochter Else, de eenig-overgeblevene van zijn gezin. Het boek geeft alléén zijn brieven, nooit een van Else, maar uit deze brieven kunnen we de geheele tragedie leeren kennen, die zich tusschen vader en kind heeft afgespeeld. De draad van het verhaal loopt over enkele telegrammen, voorzover de brieven dien niet geven. Daardoor is het boek nergens langdradig.

Josias Köppen is een oude, in eigen denkbeelden verstarde, onbuigzame man. In z'n strak conservatisme is hij veel te streng voor z'n dochter en daardoor wordt hij de oorzaak van z'n volkomen levensruïne, te tragischer, wijl hij z'n kind innig liefheeft en meent uit bestwil te handelen. Uit elken brief aan Else, die in Berlijn voor onderwijzeres leert, blijkt, hoe kort hij haar houden wil, hoe hij voor haar denken en doen zal; zijn ideeën moeten de hare wezen, naast zijn opinie bestaat geen andere; voortdurend kapittel hij haar en z'n zuster, bij wie ze in huis is. Maar — en dat is het fijne in dit boek — altijd spreekt uit die strenge brieven z'n warm vaderhart, dat zoo vol is van trouwe liefde. En het tragische is nu, dat hij niet ziet, dat de nauwlettende zorg, waarmee hij het object van die liefde omringen en voor verkeerde invloeden beschermen wil, overdreven strengheid is, die 't omgekeerde uitwerkt. Door dan al strakker de lijn te trekken, naarmate 't minder mogelijk blijkt, vernietigt hij ten slotte z'n eigen geluk.

Else komt in kennis met een kunstenaar, een pianist. Ze durft het natuurlijk den strengen vader niet bekennen, maar de trouwe waker merkt het toch aan haar brieven en treedt direct tusschenbeide. Hij vermaant haar en als dat niet blijkt te helpen, mag ze met Paaschvacantie niet naar huis komen. De grootste straf, omdat het voor hemzelf de grootste is! Aan vrouwen mag ze nog niet denken; en als hij den tijd gekomen acht, zal ze voor een gefortuneerd man uit de omgeving bestemd zijn, niet voor een man, die geen beroep heeft. In zijn leven is nooit een kunstenaar opgetreden, die bestaat dus voor hem ook niet!

Met al z'n strengheid kan hij echter de liefde niet dwingen. Het komt tusschen Else en Kuri Harring tot een huwelijk — en dus tusschen vader en dochter tot een scheiding. Zij heeft alles gedaan om hem tot andere gedachten te brengen; maar van buigen weet hij niet. Zijn liefde voor haar blijft wel even groot en even sterk, maar hij acht die versmaad en trekt zich terug.

Van het bericht, dat haar een zoon geboren is, neemt hij geen nota. „Waarom zou ik gelukwenschen“ schrijft hij zes maanden later in antwoord op een verwijt harerzijds. „Ik heb daar niet mee te maken. Ik ken het kind van den muzikant niet en wil het ook niet kennen.“

En als ze in hangen nood geschreven heeft, dat haar man dood-ziek is, krijgt ze ten antwoord:

„Als je man ziek is, moet hij zien, dat hij weer gezond wordt, en wel zoo gauw mogelijk, opdat hij zijn familie niet heelemaal in ellende brengt. Gij kunt hem van mij laten weten, dat een krachtige wil daarbij wonderen doet. Weeklijks zijn en klagen en zich daarbij laten verplegen, dat kunnen misschien rijke lui, maar voor zoo'n vierhonderdhalver heer komt dat niet pas.“

Vlijmend scherp — en toch staat boven den brief „Lieve Else“!

Maar als dan enkele maanden later, per telegram, de doodstijding komt... ach, dan wint toch de liefde het van de strakke verstandelijkheid. Hoer maar:

„Lieve Else, ik ben toch erg geschrokken... Else, is hij dood? Waaraan dan? Is hij sedert niet meer gezond geweest? Was het zoo erg? Een brief heb ik sedert niet meer van je ontvangen; je kon zeker niet meer tot schrijven komen? Ik schrijf zoo onduidelijk, maar mijn hand heeft van schrik. Al ik maar wist, hoe dat gekomen is.“

Kan het misschien zijn, Else, dat ik nog wat had kunnen helpen? Maar dan had je je toch duidelijker moeten uitdrukken. Maar je hebt zeker ook gedacht — ooh, ik ben zoo dof in m'n hoofd, ik weet nauwelijks wat ik schrijf.“

Heel z'n zieleworsteling schrijft hij neer in die enkele woorden, sterker nog, terwijl hij schrijft zelfs spookt het in z'n ziel. Daarom moet nog in een naschrift met potlood, wat z'n eerste gedachte is:

„Ik heb in mijn soezigheid heelemaal vergeten je te schrijven, dat je met het kind hier moet komen. Heb je geld om te reizen? Verkoop je meubels, want je hebt er hier genoeg.“

De liefde heeft overwonnen!

Maar — en wat is dat zuiver gevoeld — nu is ze dood aan den anderen kant, bij z'n dochter. De dood heeft den ouden hand doorgezeist; nu kan ze niet meer gaan naar de plaats, waar geen liefde was voor hem, die al haar liefde had!

Ontroerende tragiek inderdaad!

En nog is het 't einde niet. Want, nu ze niet voelen wil, de warmte van zijn vaderhart, verkijs die warmte weer; het verstand krijgt weer de overhand. Veertien dagen heeft hij gewacht en drie keer z'n voorslag herhaald — als dan haar afwijzend antwoord komt is de toon van zijn brief weer als vroeger:

„Dat je man aan toring is gestorven, dat kan hij niet helpen, dat heeft God hem gezonden. Maar dat hij, die toch zeker altijd al de ziekte in zich gevoeld heeft, een jong, gezond meisje getrouwd, en in het ongeluk heeft gestorven, dat is heel verkeerd van hem geweest. En van jou Else is het al even verkeerd, dat je nu in al deze ellende een kop opzet en niet naar huis wilt komen, omdat ik je man niet heb gezocht...“

Men leze dezen langen brief, vol hardheid, telkens juist drukkend op wat de wondplek is in haar ziel! En daardoor bewerkend wat de schrijver voorkomen wil....

Dan krijgen we weer een aantal brieven in den zelfden toon, die aldoor meer onmogelijk maken wat ze bereiken willen; straks dragen ze geen opschrift meer, ten slotte komen ze geweigerd terug... tot in eens weer de omslag komt door een brief van z'n zuster, dat Else gevaarlijk ziek is....

Wat straalt dan weer eens de vaderliefde in den brief van antwoord: er moet een professor gehaald, de hoogste betaling moet beloofd, zelf komt hij onmiddellijk!

Maar voor hij weg is is het noodlottige telegram er weer. Else is dood! En wat hij te voren met al z'n lange brieven niet bereiken kon, gebeurt nu door één telegram. „Breng het lijk en het kind hierheen“. In de formulering schreit al de jammer van de arme, diepgewonde ziel zich uit.

Nu volgt het merkwaardige slot-deel der brieven. De oude zet zijn correspondentie met Else voort, alsof ze nog leefde. „Als de menschen, dat wisten zouden ze zeggen, dat ik mijn verstand verloren heb“ — en dat zeiden ze inderdaad! — „maar ik kan niet anders“.

Deze brieven, die nog over 3 jaren loopen, zijn vooral aandoenlijk voor ons, die al wat gehoord is, weten. De toon is weer „als in den goeden, mooien tijd“, maar nu zonder de toen veelvuldige aanmerkingen. En de kracht, de zelfbewustheid, die alle brieven toen beheerschte, is weg. 't Is weer: „Lieve Else“, „Elke“, „mijn lieve, goede Else“ — maar onder de brieven staat niets meer. Hij durft zich niet meer „je vader“ of „je trouwe vader“ noemen!

Hier hebt ge weer zoo'n smart-lijn, die als diepe kerven in een oude bast, in de ziel van dezen oude veelvuldig zijn....

Hij spreekt over zichzelf, over z'n dwalen, al was het te goeder trouw, en vooral, hij raakt niet uitgepraat over haar kind. Al z'n grootste liefde voor de moeder, maar dan nu door lijden gelouterd, is overgegaan op dat kind; — herinner u even, lezer, z'n brief: „ik ken het kind van den muzikant niet en wil het ook niet kennen“ — zonder dien kleinzoon kan hij 't veld niet meer op en z'n huis niet meer uit, kan hij niet meer leven.

Wat scherpe lijnen, ook hier weer!

En dan den aanle-
de dan s
de oude
aan Else!
't instrum
brief verte
jongen nie
gehaald!

Men zie
kleine kind
Ten slotte
lossen te
Jist he
maakt vo
en ik kan
dit boek
ijn besne

Midden
schap uit
school ga
een blijds
ten kan te
blijft hij
springen.
grootvader
Ken stu
diepen, la
het bed v
mij gespre

Ik had a
oor althar
Voor eeni
zou tracht
Dus hoe
komen op
't is he

De C
Als Pers
„De Wels
delt, waan
En telke
over boek
Het wor
gaan zing
Ziehier
reiden

Dit
van de
naar c
het ve
wij aan
schijnt
weken,
lijk hi
Doch E
weken
zien wa
het ja
Wij
Wat z
dan vo
't einde
tierenh
olighe
onthou
br. De
zijn ge
toch w
hopen
zijn g
ook nu
hem b
We
peld d
Toch
andere
meente
betrekk
ger no
Op 14
op he
Hoogw
te fun
die z
diende
den in
pen ve
19 Me
gemees
dag va
doorn
ruste
meente
doorn
ook m
Heere

Schä
het ve
en ten
droefh
venbe
de vas
lijden
Zondag
Candic
tijd v
verbon
boedde
habber

even heeft en antwoordt dat hij weer toegelikt, opdat alle de eende brengen een krachtige zijn en klagen kunnen mis-honderdhaler.

t boven den r, per tele. en wint toch andelijkheid.

schrokken. hij neder niet erg? Een brief angen: je kon en? Ik schrijf oft van schrik a is. ik nog wal je je toch je hebt zeker in m'n hoofd.

neer in die schrijft zelfs nog in een gedachte is:

maal vergeten nd hier moet? Verkoop je noeg?

voeld — nu z'n dochter, egeleid: nu s, waar geen fde had!

, nu ze niet rhart, verkijgt weer de vacht en drie lan haar af-an zijn brief

n, dat kan hij zonden. Maar ziekte in zich isje getrouwd, t is heel veru Else is het deze eende komen, omdat

ardheid, teldeplek is in at de schrij-

ieven in den-gelijk maken t ze geen op-eweigerd te-g komt door evaarijck ziek

aderliefde in en professor beloofd, zelf

ndlottige tele-hij te voren ken kon, ge-t het lijk en ng schreit al zelf zich uit der brieven. t Else voorl, n, dat wisten and verloren — „maar ik

t-loopen, zijn wat gebeurd den goeden, n veelvuldige ffbewustheid, is weg. t is lieve, goede t niets meer. af „je trouwe

die als diepe bl van dezen

n dwalen, al hij raakt niet groote liefje liden gelon- herinner u ind van den kennen” — ld niet meer hij niet meer

er!

En dan die angst, als hij merkt, dat de jongen den aanleg van z'n vader heeft en niets anders doet dan op de oude piano tingelen! Dat zal weer de oude eende brengen — zoo schrijft hij zelf aan Elise! — en daarom gooit hij den sleutel van 't instrument in 't water. Maar in den volgende brief vertelt hij alweer, dat hij 't verdriet van den jongen niet langer kon aanzien en den smid heeft gehaald!

Men ziet het, de oude kracht is gebroken: het kleine kind wint het van den ouden, strengen man. Ten slotte moet hij den jongen toestaan pianolessen te nemen.

Juist het feit, dat hij dit alles aan Elise schrijft, maakt voor ons als lezers de emotie zoo groot, en ik kan niet anders dan de samenstelling van dit boek bewonderen. Marie Diers moet wel een fijnbesnaard artieste zijn!

Midden in een langen brief, waarin hij z'n blijdschap uitsprekt, dat de jongen, die in stad ter school gaat, met vakantie staat thuis te komen, een blijdschap zóó innig, dat hij haast niet wachten kan tot het 2-uur-is! — midden in dien brief blijft hij steken: de dood is ineens op hem gesprengden. En als Heinz, de kleinzoon, komt, ligt grootvader al op het witte doodsbed.

Een slotpagina vertelt hoe Heinz als uit een diepen, langen droom ontwaakt en toetreedt op het bed van den doode: „Grootvader, je hebt tot mij gesproken. Van nu af spreek ik tot u”.

Ik had al meer dan de beschikbare ruimte nodig om, althans eenigszins, het boek zelf te doen zien. Voor eenige nadere beschouwing, die ik gaarne zou trachten te geven, is thans geen plaats meer.

Dus hoop ik in het volgend nummer terug te komen op dit boek.

‘t is het zeker waard!

C. T.

PERS-SCHOUW.

De Christelijk Gereformeerde Kerk.

Als Pers-schouwer lees ik nu al een tijdje trouw „De Wakker”. Ik heb nog geen enkelen regel ontdekt, waar ik het niet mee eens ben.

En telkens vind ik zulke sympathieke recensies over boeken van ons.

Het wordt hooft, dat we eens samen Ps. 133 gaan zingen.

Ziehier een jaarreview, dat ons kan voorbereiden

Dit nummer van „De Wakker” is weder het laatste van den bijna volmaakte jaarkring. Slechts een paar dagen en het jaar 1922 behoort weder tot het verleden. Een jaar is kort en lang, althans wij aan het einde of aan het begin staan. Het schijnt zoo'n groot tijdsverloop, twee en vijftig weken, welke een gelijk aantal malen ons kerkelijk blad in de woningen onzer lezers brengen. Doch hoe snel is het jaar voorbijgevoelen, als die weken zijn voorbijgegaan. En dan aan het einde zien wij zoo gaarne eens terug naar al hetgeen in het jaar is geschied.

Wij doen dat ook telken jare in „de Wakker”. Wat al herinneringen op kerkelijk gebied gaan dan voorbij onze aandacht. Zeker, dan mag ook aan 't einde van 1922 getuigd worden van de goederliedenheden des Heeren. Ons predikanten-tal werd uitgebreid en geen enkele werd ons door den dood ontnomen. Wel waren er beproevingen. Onze geliefde hr. Dr. Joh. van der Vegt werd een tijdlang aan zijn gezin en gemeente onttrokken, maar mocht toch weder tot de zijnen terugkeeren en naar wij hopen zal hij spoedig weder mogen arbeiden in zijne gemeente. En de Heere liet zich aan hem ook niet onbetuigd in de donkere dagen, die over hem heengingen.

Wel werden enkele gemeenten in rouwe gedompeld door het verlies van een ouderling of diaken. Toch was ook dit getal niet zoo groot als in andere jaren. Zondag 5 Februari verloor de gemeente Deventer haar diaken H. J. Orth, op nog betrekkelijk jongdigen leeftijd. Wij hebben hem vroeger nog onder de catechisanten te Deventer geleid. Op 14 Februari nam de Heere ouderling H. Vinger op hoogen leeftijd weg uit de gemeente van Hoogeveen. Aan den avond van 25 Maart ging te Bunschoten de oude broeder J. van Twillert, die zoovele jaren de gemeente als ouderling diende, de eeuwige ruste in. Hij zou 28 Maart den leeftijd van 91 jaar bereikt hebben. Ook Kampen verloor een ouderling op 80-jarigen leeftijd op 19 Mei, n.l. B. Frylink, die tal van jaren de gemeente met toewijding diende. Op den donderdag van Julimaand leed onze gemeente te Apeldoorn een groot verlies door het heengaan in de ruste van Ouderling J. Prins, die 22 jaren de gemeente diende. Wij hebben als leeraar van Apeldoorn hem nog in het ambt bevestigd en mochten ook aan zijn graf getuigen van de daden des Heeren aan hem bewezen.

Schiedam's gemeente betreurde op 27 September het verlies van haar Oud-ouderling O. Noorlander, en ten slotte werd de gemeente van Lisse in droefheid gedompeld aan den avond van 5 November, toen haar ouderling P. H. van der Zaal, de vader van Dr. C. van der Zaal, na smartelijk liden werd afgevoerd van zijn aardse taak. Die Zondagmorgen begon als een blijde feestdag, daar Candidaat Van der Ven aldaar als leeraar bevestigd werd en zich aan de gemeente 's avonds verbond, hij eindigde in droefheid, doch men behoefde niet te treuren als degenen, die geen hopen hebben.

Zoo wisselden droefheid en blijdschap zich telkens af in de gemeenten. Behalve Lisse werd ook Papendrecht verlijd door het ontvangen van een Candidaat onzer Theol. School, toen Dr. P. Zwier zich op 29 October aan zijne gemeente verbond. Daarbij ontving de gemeente Amsterdam een tweeden leeraar in Dr. W. Hendriksen, die met zijn gemeente zich voegde bij de Christ. Geref. kerk. Wel leed Amsterdam een verlies door het vertrek van Dr. J. J. van der Schuit, die door de Synode van Dordrecht in Juli benoemd werd als docent aan onze Theol. School en aldaar in zijn ambt als docent op 30 October bevestigd werd. Het aantal predikanten werd dus dit jaar niet drie vermeerderd. Ook onze oude broeder Vermeer bleef gespaard, doch verloor zijn trouwe echtgenote, die op den eersten Sabbath in Februari de eeuwige Sabbats-rust inging. Zij was waarlijk een moeder in Israël. Hare stof rust in Zeist, waar ook onze geliefde broeder Dr. J. Tolma op 17 Augustus zijn geliefde gade na een langdurig liden in de hopen des ewigen levens zag heengaan, evenals Dr. A. Berkhoff zijn lieven vader op 23 Februari uit een niet onderwerping gedragen liden zag afreizen naar de gewesten der zaligheid. Ook onze Theol. School had blijde en droefte dagen. Onze broeder Van der Heyden mocht 13 Maart den dag gedenken, waarop hij voor 12½ jaar als Docent aan de Theol. School werd geïnstalleerd. Wij waren blijde met den blijden broeder maar hebben in dit jaar ook geweend met den wienende. Voor het eerst toch werd de Theol. School, sedert haar oprichting in 1894, wat den studentenkering betreft, in rouw gedompeld; student P. Dijkstra zag plotseling zijn geliefde echtgenote van zijn zijde weggenomen op 27 October, wat hem zóó heeft aange-grepen, dat hij het voornemen om in de kerkst-vacantie een stichtelijk woord te gaan spreken in de gemeenten, nog niet kan uitvoeren. De Heere sterke hem in dezen smeltvollen weg.

En hoewel in de kerk zijn mede bedroefd. Ieder huis heeft zijn kruis. Ook de echtgenote van onzen broeder Doz. Lengkeek leed dit jaar zoo veel. Mocht Hij, wiens almacht nimmer faalt, haar liden verzachten en haar krankheid genezen.

Zoo gaan wij dan het jaar 1922 tegemoet. Mocht het zijn als Kerk des Heeren, wakende en biddende. De tijden zijn zoo ernstig. De toekomst des Heeren gemaakt. Op zoo velerlei gebied is het donker. De volken zijn vervuld met eigenliefde en de overwinnaars verdrukken de overwonnenen. Kort geleden verklaarde de afgetreden Engelsche premier Lloyd George: „De Satan is losgebroken in Europa,” met het oog op de tegenwerking der Turken op de Conferentie te Lausanne. Het deed ons denken aan de profetie uit de Openbaring van Johannes aangaande de onthulling des Satans om de volken der aarde te verleiden. Is die tijd nabij? Zullen de heidensehe volken door Satan verleid, spoedig den aanval beginnen op het Christelijk Europa, dat God verliet?

En hoe staat het op kerkelijk en geestelijk gebied? Verootmoediging en schuldbesef wordt zoo weinig aangetroffen. Er is zooveel oppervlakkigheid, en zoo weinig ware godsvrucht vertoont zich. Het opkomend geslacht vooral toont zooveel wereldsgezindheid en zoo weinig kinderlijke vrees Gods. Storte de Heere in 1923 den Geest der Genade en der geboden uit over Zijne kerk.

God zegene de Christ. Geref. Kerk, zegene Zijn Sion over de lengte en breedte der aarde en ook ieder lezer van „de Wakker” met geestelijke zegeningen, in het jaar dat weldra aanbreekt.

B. W.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN.

Samenwerken.

Geachte Redactie,

Het verbaast me niet, dat Dr. Wielinga mij probeert uit mijn tent te lokken naar aanleiding van hetgeen ik gezegd heb in de discussie op het referaat van Dr. Bakker op de laatstgehouden conferentie van predikanten onzer kerken.

Wat ik daar gezegd heb acht ik volkomen in de lijn van het referaat niet alleen, maar ook in de lijn van de geheele conferentie en, sterker nog, van een vrij sterke strooming in onze kerken. Wij gevoelen hoe langer zoo meer, dat het beginsel der ethische theologie een gevaar is voor onze kerken en wij gevoelen dat des te meer, naarmate we zien, dat er onder ons zijn, die tegenover de invloeden van deze theologie geen vastheid toonen.

Nu is in de genootschappelijke zending, ik meen daarover wel wat te mogen opmerken, een afgeleiden hoe langer zoo meer, niet alleen naar den kant der ethischen, maar zelfs naar dien van de links-ethischen.

Toen ik nu 30 jaar geleden in 't zendingshuis der N.Z.V. werd opgeleid, kregen we onze theologische lessen van predikanten, die vooral onder de z.g. „Bijbelsche theologen” konden gerekend worden. Leerlingen of geestverwanten waren het van Dr. Van Oosterzee. Wel werden Gereformeerde predikanten nooit gevraagd; wel was de N.Z.V. van meet af meer anti-dan pro-Gereformeerd; wel werden allerlei belangrijke leerstukken geloofd; wel werd ik speciaal door den ouden en beminnelijken „vader” Geströben onderhanden genomen, omdat mijn inzicht ten aanzien van de praedestinatie niet „helder” was, wel was het Woord Gods alleen in den Bijbel, maar aan Bijbelcritiek als zodanig werd niet gedaan. Daarbij stond de Nederl. Zend. Ver. op het standpunt, dat men met hen, die de „ewige Godheid van Christus loochenen, op 't gebied der zending niet mocht samenwerken” en eischen de statuten, dat ieder lid, iedere zending, iedere bestuurder moest belijden, dat hij persoonlijk Christus als Zijn Zaligmaker had leeren kennen. 't Gaat hier niet om de beoordeeling van 't recht eener vereniging een dergelijke belijdenis te eischen, maar om de kenschetsing van 't stervige standpunt, waarop de N.Z.V. was gebouwd. Dat is 30 jaar geleden. En kom nu.

Het beginsel van toen is al lang verloochend. De samenwerking met het Nederl. Zend. Genootschap, vroeger modern, nu wat de richting aangaat zoo, dat als de modernen weer de overhand krijgen, 't weer modern is en ook nu om de gunst der modernen evenzeer wordt gevrijd als om die der orthodoxen, is nu volkomen. Maar de richting, waarin het Genootschap bestuurd wordt, is, laat ik 't maar zacht zeggen, geproponcerd ethisch. Wie de namen noemt van Prof. Obbink, Prof. Cramer, Prof. Brouwer en zoovele anderen, zal dat niet willen ontkennen. De N.Z.V. laat nu ook haar kweekelingen opleiden te Oegstgeest en dat is na het verlaten van haar standpunt niet meer dan eerlijk.

De motieven voor de samenwerking met het Genootschap zijn: Het standpunt der N.Z.V. is „verouderd”; het is niet economisch alleen op te leiden en — 't Genootschap is nu ook „rechtzinnig”.

Vraagt men naar den geest, waarin de a.z. zendelingen der N.Z.V. reeds sedert lang worden opgeleid, dan diene een uitlating van een jongmensch, en dit was nog tijdens den vorigen Director, als kenschetsing. 't Jonge mensch had op les over 't wezen en de geschiedenis der profetie in Israël gehoord en zeide nu:

„O, die Samuel was toch eigenlijk een waarzegger, die voor enkele centen wilde aanwijzen waar een of ander verloren goed te vinden was.”

Dat zal hem zóó niet geleerd zijn, maar 't was wel de consequentie van het genoten onderwijs. In welken geest wordt nu 't onderwijs gegeven in Oegstgeest? Ik weet het niet en zal er dus ook geen oordeel over uitspreken, maar dit weet ik wel, dat men hoe langer zoo meer in de nieuwere zending den nadruk legt op de culturele waarde van 't Christendom. Nu zal niemand die culturele waarde ontkennen. Maar als de zending iets anders brengt dan Jesus Christus, den eenigen naam onder den hemel, waardoor een arm, schuldig zondaar kan worden gezaligd en zonder Wiens kennis hij verloren gaat, heeft ze geen reden van bestaan. En toch gaat die boodschap verloren als op Zendingconferenties met instemming het woord van Prof. Obbink wordt vernomen, dat 't Christendom niet is de absolute godsdienst (Conferentie Amsterdam 1915).

En toch gaat die boodschap verloren als verkondigd wordt, dat wie niet 't goddelijke van den Islam erkent, van den Islam nog niets heeft verstaan (Prof. Richter op de Predikanten-Zend. Conferentie te Lunteren 1912).

Bovendien, ook daar, waar wij 't zelfde zeggen en belijden, zeggen wij en belijden wij niet meer 't zelfde. En waar nu in den laatste tijd de prediking der Gereformeerde zending, die in de praktijk met die der oudere zending veel overeenkomst had, openlijk wordt aangevallen door Dr. Linderhorst, daar vraag ik: moeten wij, bij dit steeds grooter wordend verschil op 't zendingsveld, dat ten slotte zal moeten voeren tot een terugtrekken op eigen terrein zonder samenwerking op eenig gebied, willen we consequent zijn, ook niet zelf de zendingsopvoeding ter hand nemen? Ik trek geen conclusies; ik vraag maar: ik zou niets liever dan de mogelijkheid van samenwerking zien blijven bestaan, maar: behalve samenwerking, hoe schoon ook, zijn er nog meer schoone dingen op Christelijke erfa. Er is ook nog hif, het zuiver houden onzer belijdenis bij de jonge menschen, die aan de Conferenties deelnemen. Dat is een nog schooner zaak dan de samenwerking, die ten slotte geen samenwerking meer is, als de geesten toch uiteengaan.

Samenwerking berust op eenheid in geloof; niet op eenheid van propaganda; op de eenheid der geloovigen in Christus. Een eenheid die zich openbaart in eenwillendheid; in gehoorzaamheid aan Christus; samenwerking berust op de implanting in denzelfden geloofsbodem; zij wordt niet verkregen door de wegdoezeling van beginselen en lijnen, maar door den innerlijken groei in Christus den Heere.

In een vergadering van de tentzending te D. sprak een niet-Gereformeerde en zeide na een ernstig woord: „en nu nu moet ge niet denken, dat ik Gereformeerd ben, goddank niet”.

Eerstens werd hier dit „goddank” tot een vloek, maar tweedens mag gevraagd: kan een Gereformeerde met zoo iemand samenwerken? Immers neen, ook al spreekt hij niet zoo bonte woorden. Lees „de Heraut” van 26 Nov. over 't oprichten van een Christelijk reisgezelschap en van den spot die „Bergopwaarts” daarover ten beste gaf. Zal een Gereformeerde met den man, die zóó spot op eenig gebied samen kunnen werken? Ik meen van niet.

En zoo zou men kunnen doorgaan met vragen. Als ik niet iemand moet samenwerken en ik moet altijd op mijn tellen passen om niet een of ander gevaarlijk punt aan te roeren, is dat een samenwerking van nul en geen waarde. 't Klinkt heel schoon: „we zullen over bijzaken zwijgen”. Wat zijn bijzaken? Wat hoofd zaken? Mijn belijdenis vormt een geheel. Ik kan haar niet in stukjes knippen en alleen sommige gedeelten beleven. Ik gevoel haar als een geheel, dat gebaseerd op Gods Woord, klopt op de praktijk van mijn religieus leven. Ik gun anderen de vrijheid om een andere belijdenis te hebben dan de mijne, in zoverre zij zelf de verantwoordelijkheid er voor dragen, maar als ik met hen op een of ander terrein zal samenwerken dan is al 't minste wat ik van hen eisch, volle waardeering voor de mijne. Als ik weet hoe in eigen kring over mij als Gereformeerde gedacht en gesproken wordt, pas ik voor samenwerking, ook al wil men mij de beleefdheid bewijzen in mijn tegenwoordigheid over mijn „verouderd standpunt” te zwijgen.

Ik heb zeer groote achting voor 't werk van den Zendingstudieraad en ik zou niet gaarne geringachten wat hij deed in 't belang van de zendingsopvoeding, maar ik gevoel, dat de lijnen van de beginselen, die in dezen Raad tot heden samenwerkten, hoe langer zoo meer divergeeren.

Daarom vrees ik, dat op den duur de samenwerking toch zal moeten verbroken worden. Daarom hoop ik van harte, dat hij er toe zal kunnen komen althans een der Conferenties een Gereformeerd cachet te geven. Gereformeerd hier opgevat niet in kerkelijken zin.

Maarssen, Nov. 1922.

B. ALKEMA.

De Redactie verzocht ons dit stuk van Dr. A. met een onderschrift te voorzien. Daar ik het eerst heden ont-